

ESZTERGOM ÉPÍTÉSZETTÖRTÉNETE

1945-1990

A második világháborút követő 45 év a város intenzív fejlődésének időszaka volt, és a városkép változását jelentette. Az elkezdett fejlesztések a későbbi folytatás alapjait is szolgálták. A jelentős háborús károk helyreállítása után a város legfontosabb feladata a munkahelyek, üzemek újjáépítése volt. A meglévő kis üzemek összevonásával és bővítésével a fejlesztés fő irányává a hagyományokkal rendelkező gép-, és műszeripar vált. Az új gyárak meglévő telephelyek korszerűsítése és bővítéseként (SZIM Esztergomi Marógépgyára) vagy korábbi középületek átalakításával épültek (Látszerészeti Eszközök Gyára, MEDICOR Elektronikai és Finommechanikai Gyára). A D-i iparterület legfontosabb gyára a LABOR Műszeripari Művek, új épületekkel bővült.

A város tervszerű fejlesztése csak az 50-es évek végén kezdődött, így a szocialista realizmus kevés nyomot hagyott. A korszak jelentős épülete a városközpontban épült „Árkados Ház” már a modern formákhoz való visszatérést jelezte.

A lakásépítési program első üteme az Aranyhegyi lakótelep volt, ezt követték a Béke tér, Budai Nagy Antal út, Schweidel utca, Városközpont, Bánomi dűlő és Móricz Zsigmond utcai lakótelepek. A hagyományos téglafalás szerkezeteket falazó blokkos és házgyári paneles technológiák váltották fel. Az épületek típustervek alapján készültek, szerkezet fajtánként csak 3-3 épület típus állt rendelkezésre. A típusok a lakóházak földszintjén lomtárakat, raktárokat (a normál városi lakóház pincéje) helyeztek el, ami sablonos zárt jellegű homlokzatokat eredményezett. Jellemző, hogy volt olyan rendelet is, amely tiltotta a földszintek vázas kialakítását, üzletek tervezését. A lakótelepek beépítési tervek alapján készültek, amelyeket jóváhagyás előtt lakógyűléseken kellett ismertetni, majd az Építésügyi Minisztérium tervzsűrijén bemutatni. A terveket szigorú előírások alapján kellett készíteni, ahol előírás volt a laksűrűség (lakásszám), a zöldterületek százalékos aránya és az autóparkolók száma. Műszaki gazdasági normatívák (NGM) tartalmazták a kiszolgáló létesítmények méreteit, terjedelmét.

A Bánomi lakóterület létesítése a terület kisajátítását, és épületeinek bontását igényelte, ami erős és szervezett lakossági tiltakozást váltott ki. A lakógyűlésen bemutatott terveket többször kellett módosítani és csak a jelentős vegetáció megőrzése után került jóváhagyásra. A fa állomány felmérése után a tervezett beépítés annak 70 %-át megtartotta és parkos környezetet eredményezett. A lakóházak a Béke térig hossz tengely mellett a tervek szerint felépültek, de a környező lakónegyedek kapcsolatát biztosító közintézményeket tartalmazó kereszt tengely építése elmaradt. A terület mai formájában – az iskolák terének kivételével – esetleges jellegű, rendezetlen és tervezett funkciójának nem felel meg.

A városközpont-Hévíz építésénél az alkalmazott új – korszerű zsaluzatos technológia – a típusoknál változatosabb tömeg alakítást és anyaghasználatot tett lehetővé. A lakótelep központi jellegét középületek és a lakóházak földszintjén – emeletén kialakított üzletek hangsúlyozták. A terveket az üzemeltető intézmények és a kivitelező vállalatok változásai miatt többször kellett módosítani, végül az áruház Ny-i oldalára tervezett átjáró – kiszolgáló útvonal a D-i oldal lezárásával zárt – sötét zuggá változott. Város É-D-i határáig épült lakónegyedek a városképet jelentősen módosították. Az építészeti stílus a háború előtti modern hagyományokat követte.

A lakótelepek építése mellett jelentőssé vált a vállalati támogatással és hitellel segített magánlakás építés, amit a város új területek feltárásával ösztönzött. Legjelentősebb a Szent János-kúti és az ezt követő Bocskoros-kúti lakónegyed volt. A megvalósítás során a tervezett lazább, oldottabb beépítés helyett – gazdasági okokra hivatkozva (?) – téves építésügyi döntések miatt sokszor sűrű, zárt utcasorok, keskeny lakótelkek alakultak ki.

Fokozatosan beépültek a város K-i oldalát övező dombok: Kuklender – Aranyhegy – Kálvária domb – Kenderesi dűlő. A terület beépítését a korábban kialakult mély utak határozták meg. Helyi jellegű, a régi pincesorok átépítése, ahol a szűk telkek szorításában a meredek löszfalra tapadó- sokszor többszintes – lakások épültek. A városkép változását jelentették az üres telkek és foghíjak beépítése, a patinás épület állomány rendszer szerű átalakítása azonban elmaradt.

A várostól É-ra a Szamár-hegy körül jelentős üdülő övezetek épültek: Duna parti lejtő, Búbánat völgy, Kerekút. Az üdülő övezetek, és a főközlekedési út mellett jelentős kertművelést szolgáló övezetek alakultak ki: Zsellér földek, Döbönkút, Csenke-patak völgye. A terület szerszámtároló bódéi későbbi üdülő, majd lakóházak alapjait szolgálták.

A közintézmények építése a városi – és jelentős vonzáskörzeti igényekhez igazodott. A legjelentősebb az oktatási hálózat fejlesztése volt. Az új óvodák, bölcsődék, iskolák lakókörzetenként épültek. A meglévő intézmények korszerűsítése és bővítése mellett új általános és középiskolák, szakmunkás képző intézetek, és kollégiumok épültek. Egyes intézmények egyben a körzet kulturális igényeit is szolgálták. Legjelentősebb a Bánomban épült gimnázium volt, amelynek aulája és tornaterme városi rendezvények tartására is alkalmas. Az épületben kapott később elhelyezést a 60-as években épült, majd a szállodaépítés áldozataként lebontott Városi Könyvtár is.

Az egészségügyi-, és szociális intézmények építése követte a lakóterület fejlesztéseket: körzeti rendelők, gyógyszertárak, szakrendelő intézet. A Vaszary Kolos Kórház – az új megyei kórház felépítéséig – a megye legfontosabb kórháza volt. A meglévő épületek korszerűsítése mellett új pavilonok is épültek: Sebészet-Belgyógyászat, Urológia, Szülészet-, Nőgyógyászat, Idegosztály, Központi röntgen.

A kereskedelmi-, vendéglátó-, és szolgáltató egységek jelentős része az új városközpontban épültek, a lakónegyedek ellátását körzetenként épült ABC kisáruházak szolgálták. Az idegenforgalom és turizmus kiszolgálására új szállodák épültek, elkészült a régi Fürdő Szálló felújítása és bővítése. A turizmust szolgálta a Sípoló-hegyi autóparkolóig vezető Vaskapui út és Camping.

A kulturális fejlesztést a meglévő épületekben kialakított intézmények szolgálták. Színház terem a korábbi COLPING katolikus legényegylet tánctermeiben. Korszerű előadóterem a volt zsinagóga épületében. A Városi Zeneiskola egy Prímás szigeti csónakház átalakításával és bővítésével épült.

Országos jelentőségű a Várhegy és épületeinek rekonstrukciója. Rendezésre kerültek a parkok és reprezentatív terek. A Várhegy lábánál új autóparkoló épült. Az építkezés első ütemében a volt „Kaszárnya” épületében reprezentatív előadó terem épült, az É-i oldal bővítésében előtér és múzeumi terek kerültek kialakításra.

A város templomainak felújítása folyamatosan történt, elsőként a súlyosan megrongálódott Vizivárosi templom helyreállításával. A Bazilika felújítására a Várhegy rekonstrukciója során került sor. A Szent Tamás hegyi Becket Tamás kápolna felújítása mellett újjáépült a felvezető Golgota-út és a stációk sora. Felújították a református, evangélikus és görögkatolikus templomokat is.

A köztereken és parkokban műalkotások kerültek elhelyezésre, legjelentősebbek:

- Alapító (Várhegy)	Vigh Tamás
- Szent István lovasszobor (Várhegy)	Medgyessy Ferenc
- Vitéz János (Várhegy)	Szentirmai Zoltán
- Liszt Ferenc (Pázmány Péter utca)	Marosits István
- Bottyán generális lovasszobra
(Széchenyi tér)	Martsa István
- Magvető (Tisza István Budapesti Emlékművének szoborcsoportja)	Zala György
- „Az erdő” bronzdombormű (József Attila iskola homlokzata)	Székely Ildikó

A lakás-, és intézmény fejlesztést követte a vonalas infrastruktúra építése. Legfontosabb elemei:

- városi úthálózat fejlesztése az É-D-i – Szent Tamás hegyet elkerülő – városi főút kialakításának megkezdése
- Duna parti szennyvízgyűjtő csatorna és tisztító építése
- Dorog-Esztergom hőtávvezeték építése
- árvízvédelmi gát erősítése és megemelése, melynek fontosságát 2 árszint is igazolta.

A megnövekedett építési feladatok ellátására alakult - a Megyei Közigazgatás alá rendelt - Tanácsi Tervező Irodák országos hálózata. A Komárom Megyei Iroda (KMTTI) a Győri ÉVM Vállalat kirendeltségének utódaként, 1962-ben indult. Jogutódja ma is működik. A KMTTI legjelentősebb munkája 4 város Dorog-Esztergom-Komárom-Tata lakótelepeinek és központjainak megtervezése volt.

A megyei feladatok ellátásán kívül az Iroda jelentős szerepet vállalt Esztergomban, a közigazgatási döntések szolgálatában, rendezési tervek, műszaki-gazdasági vizsgálatok és tanulmányok készítésével. A város kulturális életét segítette kiállítások és előadások szervezésével a ZODIÁKUS Klub létrehozásával.

A Tervező Iroda egyik alapítója és 23 évig igazgatója Homor Kálmán általános mérnök és építészmérnök volt. Az Iroda megszervezésén és irányításán kívül feladatának tekintette közéleti szerep vállalásával a város szolgálatát. Munkáját nyugdíjazása után is folytatta. Jelentős szerepet vállalt a Mária Valéria híd újjáépítésének kezdeményezésében. Munkásságát a híd lábánál elhelyezett emléktábla őrzi.

Esztergom, 2021. április 23.

Urbányi Károly
okl.építészmérnök